

< boorgaten diameter 5mm >

Deze gedragscode Natuurbeheer is opgesteld door het Bosschap met medewerking van Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De 12Landschappen en de Federatie Particulier Grondbezit. Ook Defensie, gemeenten en andere terreinbeheerders hebben meegedacht en hun bijdragen geleverd. De Gedragscode is geen wetgeving, maar is wel een op de wet gebaseerd hulpmiddel waarmee beheerders van natuur reguliere werkzaamheden kunnen uitvoeren zonder in strijd te handelen met de bepalingen van de Flora- en faunawet.

● < boorgaten diameter 5mm > ●

Verantwoord, zorgvuldig en eenvoudig: Een veldversie van de Gedragscode natuurbeheer

Deze veldversie van de Gedragscode natuurbeheer is een praktisch handboekje dat in het veld geraadpleegd kan worden. De tekst is gebaseerd op de Gedragscode natuurbeheer, die te vinden is op de website van het Bosschap (www.boschap.nl) en de website van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit (www.minInv.nl). De Gedragscode natuurbeheer is geen wetgeving, maar een hulpmiddel waarmee beheerders van natuur reguliere werkzaamheden kunnen uitvoeren zonder in strijd te handelen met de Flora- en faunawet.

Eenvoudig uitvoerbaar natuurbeheer

Werkzaamheden die nodig zijn om natuurgebieden te onderhouden, kunnen ook schade toebrengen aan beschermde inheemse planten- en diersoorten. Toch moet er af en toe

onderhoud gepleegd worden, juist om de natuurlijke omgeving van die soorten in stand te houden. Wie op een zwaarder beschermde soort* stuit, mocht tot voor kort pas verder werken als een onthefing op de Flora- en faunawet was verkregen. Dat leidde tot veel vertraging. Daarom heeft het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit in april 2009 goedkeuring gegeven aan de Gedragscode natuurbeheer. Voor de meest voorkomende werkzaamheden mogen natuurbeheerders dankzij de Gedragscode zelf bepalen of het werk door mag gaan als er zwaarder beschermde soorten aanwezig zijn. De Gedragscode helpt natuurbeheerders werkzaamheden zo te organiseren dat beschermde planten- en diersoorten niet onnodig beschadigd of verstoord worden. Volgens Minister Verburg van het ministerie van LNV is met deze Gedragscode “een werkbaar evenwicht gevonden tussen enerzijds de geboden en vooral de verboden van de Flora- en faunawet en anderzijds de dagelijkse praktijk van de werkvloer.”

< boorgaten diameter 5mm >

Werken met de Flora- en faunawet...

De Flora- en faunawet verbiedt het om beschermde dier- en plantensoorten te verwonden, vernielen, beschadigen, veront- rusten of doden. Ook de verblijfplaatsen, nesten en eieren van beschermde diersoorten mogen niet opzettelijk vernield, beschadigd, verwijderd of verstoord worden. Voor beheerders die onderhoudswerkzaamheden in natuurgebieden moeten uitvoeren, is het echter haast onmogelijk beschermde soorten en hun verblijfsplaatsen volledig te ontzien . Om beheerders een hulpmiddel te geven om zo zorgvuldig mogelijk met de wet en de natuur om te gaan, heeft het Bosschap de Gedragscode natuur- beheer ontwikkeld. De Gedragscode maakt het eenvoudiger de strenge regels van de Flora- en faunawet goed na te leven.

...zonder ontheffingsaanvragen

Verderop in deze Gedragscode staan de natuurkalenders van de verschillende werkzaamheden. Via een kleurensysteem is eenvoudig te bepalen in welke periode van het jaar een taak het beste uitgevoerd kan worden en wanneer extra voorzichtig- heid gevraagd is. Onder de natuurkalenders staan ook voorzorgs- maatregelen.

Die maatregelen moeten genomen worden als blijkt dat er in het werkgebied zwaarder beschermde soorten aanwezig zijn. Wie deze Gedragscode volgt, hoeft geen ontheffing op de Flora- en faunawet meer aan te vragen.

< boorgaten diameter 5mm >

Reguliere werkzaamheden

De Gedragscode natuurbeheer geldt alleen voor de volgende reguliere werkzaamheden:

- Begrazing van natuurterreinen
- Omzagen en afzetten van houtige beplantingen
- Plaggen, chopperen, maaien en strooisel vegen van heide
- Branden van heide
- Beheer van weidevogelgrasland
Zoals maaien, bemesten, slepen, rollen, schudden, wiersen, oprapen, afvoeren en bekalken
- Beheer van bijzondere gras- en hooilanden
Zoals maaien, bemesten, slepen, rollen, schudden, wiersen, oprapen, afvoeren en bekalken
- Maaien van rietland
- Schonen en baggeren van poelen en waterlopen
Voor het schonen en baggeren van waterlopen biedt de gedragscode Unie van Waterschappen een praktische en zorgvuldige werkwijze.

- Akkerwerkzaamheden
Zoals bodembewerking, ploegen, bemesten, zaaien, oogsten, onderwerken gewas en gewasbescherming
- Onderhoud van gebouwen en bouwwerken
Zoals schilderen, schoonmaken, maatregelen aan voegen en verwijderen van blad uit goten

Voor alle andere werkzaamheden is de Gedragscode natuurbeheer niet van toepassing. Daarvoor geldt het hele jaar door: zijn er zwaarder beschermde soorten in het gebied aanwezig die schade kunnen ondervinden van de werkzaamheden, dan moet een ontheffing op de Flora- en faunawet worden aangevraagd. Mogelijk zijn er voor andere werkzaamheden wel andere gedragscodes beschikbaar, zoals de gedragscode zorgvuldig bosbeheer of de gedragscode Unie van Waterschappen. Alle gedragscodes staan op de website van het ministerie van LNV (www.minlnv.nl).

< boorgaten diameter 5mm >

Natuurkalenders

Voor alle reguliere werkzaamheden zijn natuurkalenders opgesteld. In die kalenders zijn ‘voorkeursperioden’, ‘kwetsbare perioden’ en ‘ontheffingsperioden’ onderscheiden.

Voorkeursperiode: Het risico op schade aan zwaarder beschermde populaties is in deze periode het minst. Daarom heeft het de voorkeur werkzaamheden in deze periode uit te voeren. Wel moeten soms voorzorgsmaatregelen genomen worden. Deze staan onder de natuurkalender.

Kwetsbare periode: In deze periode mogen de werkzaamheden alleen doorgaan als ook aan de extra voorzorgsmaatregelen van de Gedragscode wordt voldaan. Deze voorwaarden staan onder de natuurkalenders.

Ontheffingsperiode: Als er zwaarder beschermde soorten aanwezig zijn in het gebied, mogen werkzaamheden alleen doorgaan als een ontheffing is verkregen.

Let op: De perioden die in de natuurkalenders zijn aangegeven, zijn niet absoluut. De data moeten altijd met verstand worden toegepast. De natuur is niet star. Het broedseizoen begint bijvoorbeeld niet ieder jaar op precies dezelfde datum. Wees dus extra attent als werkzaamheden gepland staan rondom de overgang van de ene naar de andere periode.

< boorgaten diameter 5mm >

Vorbereidend werk

Voordat de werkzaamheden kunnen beginnen, dient de beheerder na te gaan of er zwaarder beschermde dier- of plantensoorten aanwezig zijn in het gebied. Om dat goed te kunnen bepalen wordt informatie gebruikt die niet meer dan zes jaar oud is. In sommige situaties, zoals bij aanwezigheid van broedvogels, mierenhopen of vleermuizen, moet die informatie zelfs zeer recent zijn. De inventarisatie moet gedaan worden door een ecoloog of iemand die zich aantoonbaar actief inzet voor soortenbescherming. Dat kan dus de natuurbeheerder zelf zijn. Als uit de inventarisatiegegevens blijkt dat er zwaarder beschermde soorten aanwezig zijn, kunnen werkzaamheden soms toch gewoon doorgaan, mits aan de voorzorgsmaatregelen van de Gedragscode wordt voldaan. De voorzorgsmaatregelen kunnen voor iedere ingreep en soortgroep anders zijn. Bekijk daarvoor de natuurkalenders verderop in deze Gedragscode.

De plekken waar zwaarder beschermde soorten aanwezig zijn, moeten op een kaart of in het veld worden aangegeven, zodat bij de uitvoering van de werkzaamheden hiermee rekening kan worden gehouden. Met markeringen in het terrein of via een ingetekende kaart kan ook aangegeven worden welke route gebruikt moet worden.

Als het niet mogelijk is aan de voorzorgsmaatregelen te voldoen, of als de werkzaamheden toch in de ontheffingsperiode moeten worden uitgevoerd, dan moet ontheffing worden gevraagd bij de Dienst Regelingen van het ministerie van LNV.

< borrgaten diameter 5mm >

Checklist Natuurbeheer

Voorafgaand aan reguliere werkzaamheden is dus vaak geen ontheffing meer nodig, maar achteraf kan wel gecontroleerd worden of er volgens de regels gehandeld is. Om controle mogelijk te maken, is het van belang dat het hele proces goed gedocumenteerd wordt: van voornemen om in een gebied te gaan werken totdat de uitvoering is afgerond. Dat gaat via de Checklist Natuurbeheer. Die Checklist is te downloaden vanaf de website van het Bosschap ([http://www.bosschap.nl/cms/Upload/file/Producten/Gedragscode Natuurbeheer Checklist.pdf](http://www.bosschap.nl/cms/Upload/file/Producten/Gedragscode%20Natuurbeheer%20Checklist.pdf)).

Voordat de werkzaamheden plaatsvinden vult de beheerder de Checklist Natuurbeheer in tweevoud in. Daarin geeft hij aan welke maatregelen er genomen dienen te worden om te voorkomen dat eventueel aanwezige zwaardere beschermde soorten onnodig verstoord of beschadigd worden. De aannemer van het bedrijf dat de werkzaamheden uitvoert dient de formulieren ook te ondertekenen en één exemplaar te bewaren.

De afspraken die de beheerder en aannemer maken over de wijze waarop met dier- en plantensoorten wordt omgegaan, worden ook in de Checklist Natuurbeheer beschreven.

De Checklist moet altijd in het veld worden meegenomen bij uitvoering van de werkzaamheden. In geval van onvoorziene omstandigheden, moeten de beheerder en aannemer opnieuw nagaan of en op welke wijze de werkzaamheden kunnen worden voortgezet. Van alle overwegingen en acties moet verslag worden gelegd. De Checklist is te downloaden vanaf: [http://www.bosschap.nl/cms/Upload/file/Producten/Gedragscode Natuurbeheer Checklist.pdf](http://www.bosschap.nl/cms/Upload/file/Producten/Gedragscode%20Natuurbeheer%20Checklist.pdf)

Bij twijfel over de juiste toepassing van de gedragscode kan altijd de expertise van het ministerie van LNV worden ingeschakeld.

Om te bepalen of de Gedragscode voor geplande werkzaamheden van toepassing is, volg de volgende stappen:

De Gedragscode natuurbeheer beschrijft de basisvoorwaarden die nodig zijn om maatregelen zodanig zorgvuldig uit te voeren, dat zwaarder beschermde dier- of plantensoorten daarbij niet of nauwelijks geschaad worden. Het staat een beheerder uiteraard vrij verder te gaan dan de Gedragscode voorschrijft.

Betreft het 'reguliere werkzaamheden', d.w.z. werkzaamheden zoals eerder in de Gedragscode beschreven

nee

De Gedragscode is niet van toepassing. Wanneer de activiteit schade kan veroorzaken aan zwaarder beschermde soorten is een ontheffing nodig. Tip: Bekijk op de website van het ministerie van LNV of er voor de betreffende werkzaamheden een andere gedragscode beschikbaar is.

ja

Blijkt uit inventarisatiegegevens dat ter plaatse géén zwaarder beschermde soorten aanwezig zijn?

nee

Vindt de activiteit plaats in een periode die op één of meerdere soortenbalken rood is?

nee

Pas de Gedragscode toe. Het werk mag doorgaan, mits de in de natuurkalender genoemde voorzorgsmaatregelen genomen worden.

ja

De Gedragscode hoeft niet te worden toegepast. De werkzaamheden kunnen zonder meer plaatsvinden.

ja

Blijkt uit inventarisatiegegevens dat ter plaatse géén 'rode balk soorten' aanwezig zijn?

ja

Pas de Gedragscode toe. Het werk mag doorgaan, mits de in de natuurkalender genoemde voorzorgsmaatregelen genomen worden.

nee

Vraag een ontheffing aan of probeer de activiteit naar een ander tijdstip te verschuiven zodat het niet in de ontheffingsperiode valt.

< boorgaten diameter 5mm >

Bij de hierna volgende natuurkalenders zijn telkens drie kaders te vinden: algemeen, kalender en voorzorgsmaatregelen.

Algemeen

In het kader 'algemeen' wordt kort algemene achtergrondinformatie verstrekt over de maatregel, de soorten natuurterreinen waarin deze kunnen worden uitgevoerd en de eventuele risico's voor zwaarder beschermde soorten.

Kalender

In het kader 'kalender' wordt aangegeven welke soortgroepen het meest kwetsbaar zijn voor de betreffende werkzaamheden. Per opgenomen soortgroep wordt met een kleur aangegeven in welke periodes wel, niet, of onder voorwaarden gewerkt kan worden. Op de onderste balk van de kalender is met een oranje kleur de (totale) kwetsbare periode aangegeven. Dat is in feite een 'optelling' van alle kwetsbare periodes in de balken erboven.

< boorgaten diameter 5mm >

De kleuren in de kalender betekenen het volgende:

Voorkeursperiode (groen)

De werkzaamheden worden bij voorkeur in deze periode uitgevoerd. In deze periode geen beperkingen gesteld aan de werkzaamheden, anders dan eventuele algemeen geldende voorzorgsmaatregelen die bij de kalender zijn vermeld.

Redenen waarom deze periode de voorkeur heeft:

In de 'groene' periode is er het minste risico op schade aan populaties van zwaarder beschermde soorten:

- de werkzaamheden leiden niet of kunnen niet leiden tot wezenlijke invloed op populaties van zwaarder beschermde soorten, of:
- weliswaar leiden de werkzaamheden, of kunnen de werkzaamheden leiden tot beïnvloeding van zwaarder beschermde soorten, maar die eventuele beïnvloeding is beperkt en de activiteit kan op termijn gunstig zijn voor de populaties van die soorten.

Kwetsbare periode (oranje)

In de 'oranje' periode geldt 'ja, mits'. Uitvoering van werkzaamheden kan in die periode plaatsvinden wanneer dat noodzakelijk is, maar dan wel met de nodige aanvullende voorzorgsmaatregelen. Bij de voorzorgsmaatregelen van een kalender is aangegeven welke voorzorgsmaatregelen specifiek van toepassing zijn op de kwetsbare periode.

Redenen waarom deze periode de tweede keus is:

De werkzaamheden kunnen leiden tot beïnvloeding van zwaarder beschermde soorten die niet of onvoldoende op termijn wordt gecompenseerd.

Ontheffingsperiode (rood)

In deze 'rode' periode kunnen de werkzaamheden alleen maar worden uitgevoerd wanneer een ontheffing is verkregen en de voorwaarden van die ontheffing worden nageleefd, tenzij aangetoond is dat er geen beschermde soorten aanwezig zijn.

Redenen waarom deze periode een ontheffing nodig is: De werkzaamheden leiden tot beïnvloeding van zwaarder beschermde soorten. Dit leidt tot een zodanige aantasting dat de schade hiervan niet voldoende kan worden opgevangen door mitigatie of preventie.

2.2.1 Begrazen van natuurterreinen

Algemeen

Begrazen kan plaatsvinden op een breed scala van natuurterreinen, zoals bijvoorbeeld graslanden en heidevelden.

Het gaat hier alleen om het begrazen met gehouden dieren. Het begrazen van natuurgebieden met verwilderde grote hoefdieren valt niet onder de werking van deze Gedragscode.

Kalender	JAN	FEB	MRT	APR	MEI	JUN	JUL	AUG	SEP	OKT	NOV	DEC
Zoogdieren	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Broedvogels	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Reptielen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Amfibieën	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Insecten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Vaatplanten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

Kwetsbare periode				■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■						
-------------------	--	--	--	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	--	--	--	--	--	--

< boorgaten diameter 5mm >

Vorzorgsmaatregelen

1. De hierna genoemde voorzorgsmaatregelen gelden alleen in de kwetsbare periode. Deze maatregelen kunnen echter ook in de kwetsbare periode achterwege blijven wanneer uit inventarisatie is gebleken dat in het terrein geen zwaarder beschermde soorten aanwezig zijn die gevoelig kunnen zijn voor vertrapping en/of vraat, zoals grondbroeders en reptielen.
2. In bos en bos met open plekken is de begrazingsdruk maximaal één GVE* per 3 ha. Op grasland en heide is de begrazingsdruk in weinig bodemvruchtbare terreinen maximaal één GVE per 2 ha. In bodemvruchtbare terreinen kan dit oplopen tot 1,5 GVE per ha.
3. Bij hoogwatersituaties in uiterwaarden e.d. mag echter op de hogere terreindelen een hogere begrazingsdruk aan de orde zijn dan genoemd onder 2.
4. Ook bij drukbegrazing mag een hogere begrazingsdruk aan de orde zijn dan genoemd onder 2. Dit kan een waardevolle beheermethode zijn voor kalkgraslanden, heischrale graslanden en heide. Voorwaarde daarbij is dat deze maatregel op beperkte schaal wordt uitgevoerd, waarbij in de nabijheid van de plaats waar deze maatregel wordt uitgevoerd voldoende uitwijkmogelijkheden bestaan voor de zwaarder beschermde soorten.
5. Verder kan een hogere begrazingsdruk dan genoemd onder 2 worden toegepast, wanneer de plaatsen waar voor vraat en vertrapping gevoelige zwaarder beschermde soorten voorkomen worden uitgerasterd. Bij broedvogels kan een alternatief hiervoor zijn het aanbrengen van nestbeschermers.
6. Wanneer in een terrein de Subsidieregeling Natuurbeheer van toepassing is, kan buiten de periode van 1 april tot 1 juli een hogere begrazingsdruk worden toegepast dan genoemd onder 2, mits dit gebeurt in overeenstemming met de voorwaarden van het betreffende SN pakket.

* GVE: Een grootvee-eenheid (GVE) is een landbouwkundige omrekeningsfactor. Elk rund ouder dan 2 jaar en een paard ouder dan 6 maanden komt overeen met 1 GVE, een rund van 6 maanden tot 2 jaar is 0,6 GVE. Schapen en geiten komen overeen met 0,15 GVE.

2.2.2 Omzagen en afzetten van houtige beplantingen

Algemeen

Het betreft hier het afzetten (incl. knotten) van geriefhoutbosjes, houtwallen, beplantingsstroken, singels, hagen, hakhout, griend, struweel en knotbomen en het verwijderen van bosopslag in natuurterreinen. Het gaat hier niet om werkzaamheden in een bos; daarop is de Gedragscode zorgvuldig bosbeheer van toepassing.

Het belang ligt bij de hier bedoelde werkzaamheden in het algemeen bij broedvogels. Maar gezien de grote randlengte (overgangssituaties) en mantel- en zoomkenmerken kunnen ook andere (groepen) zwaarder beschermde soorten voorkomen.

Kalender	JAN	FEB	MRT	APR	MEI	JUN	JUL	AUG	SEP	OKT	NOV	DEC
Broedvogels	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Reptielen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Amfibieën	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Vaatplanten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

Kwetsbare periode					■	■	■	■	■	■	■	■	■	■							
-------------------	--	--	--	--	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	--	--	--	--	--	--	--

< boorgaten diameter 5mm >

Voorzorgsmaatregelen

1. In een periode die in een of meerdere van de soortenbalken rood is gekleurd kan niet worden gewerkt tenzij:
  - a uit inventarisatie is gebleken dat de betreffende soorten niet aanwezig zijn, of
  - b voorafgaand een ontheffing is verkregen.In afwijking hiervan kunnen werkzaamheden in geregistreerde eendenkooien ook plaatsvinden in de periode van 15 maart tot 1 april, ook wanneer daar broedvogels en/of reptielen aanwezig zijn. In deze situatie en periode kunnen de betreffende twee rode hokken in bovenstaande kalender als oranje worden gelezen.
2. Bij de werkzaamheden wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van een vaste infrastructuur van wegen, paden en sporen.
3. Werkzaamheden in één en dezelfde beplantingsstrook worden uitgevoerd in een doorlooptijd die zo kort is als redelijkerwijs mogelijk is. Ditzelfde geldt voor uitslepen en versnipperen.
4. Niet omgezaagd worden:
  - Bomen met bewoonde of bewoonbare roofvogel- of uilennesten en
  - Bomen met een diameter > 30 cm waarin holen, spleten of rottingsgaten zijn vastgesteld, tenzij dit om veiligheidsoverwegingen noodzakelijk is.Het knotten van knotbomen of het afzetten van hakhout of grienden wel plaatsvinden wanneer nesten of kenmerken als hiervoor genoemd aanwezig zijn, mits deze maatregelen niet worden uitgevoerd in de periode van 15 maart tot 1 augustus.
5. Wanneer velling plaatsvindt in de nabije omgeving van een boom waarin zich een – al dan niet bewoond – roofvogel- of uilennest of boomarterlocatie bevindt, of waarvan bekend is dat die dient als vaste rust- of verblijfplaats van vleermuizen of steenuilen, is de valrichting altijd van de betreffende boom afgewend.
6. Werkzaamheden binnen een straal van 20 meter van een bewoonde dassenburcht vinden slechts plaats in de periode van 1 oktober tot 1 januari en uitsluitend voor zover daarbij geen gebruik wordt gemaakt van rijdend materieel.
7. In leefgebieden van de boomkikker vinden werkzaamheden uitsluitend plaats in de periode van 1 november tot 1 februari. Braam- en andere struwelen worden daarbij alleen gefaseerd afgezet ter verjonging.
8. In leefgebieden van de hazelmuis worden langs bosranden geen werkzaamheden uitgevoerd tussen 1 maart en 1 december. Aanwezige braam- en andere struwelen worden gespaard, tenzij voor de ontwikkeling van struweelgemeenschappen verjonging nodig is. Het afzetten vindt gefaseerd plaats. Zie ook Soortbeschermingsplan hazelmuis.
9. De strooisellaag en het aanwezige blad worden niet verwijderd, in verband met mogelijke overwinteringsplaatsen van reptielen en amfibieën, tenzij uit inventarisatie is gebleken dat er geen reptielen of amfibieën aanwezig zijn.
10. Wanneer zwaarder beschermde vaatplanten voorkomen, worden deze in de kwetsbare periode ontzien. Deze planten worden niet betreden en niet bedolven onder hout.
11. Wanneer zwaarder beschermde amfibieën voorkomen, worden deze in de periode waarin deze soorten kwetsbaar zijn (juli) ontzien door de werkzaamheden gefaseerd uit te voeren.
12. Wanneer bekend is dat zwaarder beschermde vlindersoorten aanwezig zijn, worden struweel en bosrandbegroeiing gefaseerd afgezet.

Vorzorgsmaatregelen

1. In een periode die in een of meerdere van de soortenbalken rood is gekleurd kan niet worden gewerkt tenzij:
  - a. uit inventarisatie is gebleken dat de betreffende soorten niet aanwezig zijn, of
  - b. voorafgaand een ontheffing is verkregen.
2. Bij heideterreinen van 4 ha of kleiner wordt de maatregel jaarlijks op maximaal 25% van het terrein uitgevoerd.
3. Bij terreinen groter dan 4 ha, maar kleiner dan 10 ha, wordt de maatregel jaarlijks op maximaal één ha van het terrein uitgevoerd
4. Bij terreinen van 10 ha of groter wordt de maatregel jaarlijks op maximaal 10% van het terrein uitgevoerd.
5. Plagplekken zijn maximaal 0,5 ha groot.
6. Ten minste 10% van het aanwezige gras blijft behouden.
7. Bij het plagen en chopperen, en bij het afvoeren van het materiaal wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van een vaste infrastructuur van wegen, paden en sporen.
8. Waardplanten van zwaarder beschermde soorten worden ontzien, zoals bijvoorbeeld het behouden van een aandeel dopheide wanneer het heideblauwtje aanwezig is.
9. Wanneer wordt gewerkt in de kwetsbare periode, worden de te plagen plekken gecontroleerd vóór de uitvoering. Eventueel aanwezige reptielen worden verjaagd of weggevangen. Als dieren worden gevangen en verplaatst worden deze teruggezet in een vergelijkbare en geschikte habitat in de omgeving in welke geen werkzaamheden (meer) plaatsvinden.
10. Wanneer wordt gewerkt in de kwetsbare periode worden de werkzaamheden in een en hetzelfde vak/afdeling uitgevoerd in een doorlooptijd die zo kort is als redelijkerwijs mogelijk. Dit geldt ook voor de afvoer van het materiaal.

2.2.4 Branden van heide

Algemeen

Branden gebeurt traditioneel in de nawinter, tijdens een droge periode waarin de strooi-sellaag nog vochtig is. Hierdoor blijft een deel van het in de strooisellaag overwinterende leven gespaard. Het spaart ook de slapende knoppen onderaan de struikheideplanten, die na het branden weer kunnen uitlopen.

Kalender	JAN	FEB	MRT	APR	MEI	JUN	JUL	AUG	SEP	OKT	NOV	DEC
Zoogdieren	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Broedvogels	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Reptielen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Vaatplanten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Vlinders	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

Kwetsbare periode					■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■						
-------------------	--	--	--	--	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	--	--	--	--	--	--

< boorgaten diameter 5mm >

Voorzorgsmaatregelen

1. In een periode die in een of meerdere van de soortenbalken rood is gekleurd kan niet worden gewerkt tenzij:
  - a. uit inventarisatie is gebleken dat de betreffende soorten niet aanwezig zijn, of
  - b. voorafgaand een ontheffing is verkregen.
2. Bij heide terreinen van 4 ha of kleiner wordt de maatregel jaarlijks op maximaal 25% van het terrein uitgevoerd.
3. Bij terreinen groter dan 4 ha, maar kleiner dan 10 ha, wordt de maatregel jaarlijks op maximaal één ha van het terrein uitgevoerd.
4. Bij terreinen van 10 ha of groter wordt de maatregel jaarlijks op maximaal 10% van het terrein uitgevoerd.
5. Brandplekken zijn maximaal één ha groot.
6. Ten minste 10% van het aanwezige gras blijft behouden.
7. Bij het branden en bij het afvoeren van het materiaal wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van een vaste infrastructuur van wegen, paden en sporen.
8. Wanneer in de kwetsbare periode zwaarder beschermde zoogdieren aanwezig zijn, worden deze van het te branden terrein verjaagd of verplaatst. Bij verplaatsing dienen de dieren te worden teruggezet in een vergelijkbare en geschikte habitat in de omgeving in welke geen werkzaamheden (meer) plaatsvinden.

Vorzorgsmaatregelen

1. In de kwetsbare periode worden over de hele oppervlakte geen veldwerkzaamheden uitgevoerd wanneer de nesten van de weidevogels niet of onvolledig zijn gekarteerd.
2. In de kwetsbare periode wordt bij alle werkzaamheden in die periode minimaal 5 meter uit de buurt van de gekarteerde nesten gebleven.
3. Vanwege de mogelijke aanwezigheid van kuikens wordt bij het maaien e.d. zodanig gewerkt dat de kuikens kunnen ontsnappen.
4. Bij aanwezigheid van kwartelkoningen en/of kwartels wordt het maaibeheer aangepast. Tot half augustus worden geen maaiwerkzaamheden uitgevoerd binnen een gebied van één ha rondom de roeplaats. Wanneer niet bekend is waar de vogels zich bevinden, worden tot half augustus helemaal geen maaiwerkzaamheden uitgevoerd in het gebied.
Zie ook het Soortbeschermingsplan kwartelkoning.

2.2.6 Beheer van bijzondere gras- en hooilanden

Algemeen

Bijzondere gras- en hooilanden zijn gras- en hooilanden waar naast broedvogels ook andere zwaarder beschermde soorten (kunnen) voorkomen. Het kan bijvoorbeeld gaan om kalkgraslanden, blauwgraslanden, dotterbloemgraslanden, heischrale graslanden, stroomdalgraslanden, graslanden in duinvalleien,

trilveengraslanden, graslanden van dijken en zeggenvegetaties. De maatregelen kunnen onder meer zijn: maaien, bemesten, slepen, rollen, schudden, wiersen, oprapen, afvoeren en bekalken. Begrazen valt hier echter niet onder. Zie daarvoor paragraaf 2.2.1.

Kalender	JAN	FEB	MRT	APR	MEI	JUN	JUL	AUG	SEP	OKT	NOV	DEC
Zoogdieren	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Broedvogels	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Reptielen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Amfibieën	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Insecten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Vaatplanten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

Kwetsbare periode												
-------------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

< boorgaten diameter 5mm >

Voorzorgsmaatregelen

1. In een periode die in een of meerdere van de soortenbalken rood is gekleurd kan niet worden gewerkt tenzij:
  - a. uit inventarisatie is gebleken dat de betreffende soorten niet aanwezig zijn, of
  - b. voorafgaand een ontheffing is verkregen.In afwijking hiervan kan bij toepassing van verschrallingsbeheer en bij de instandhouding van dotterbloemgraslanden, trilvenen en zeggengemeenschappen wél worden gemaaid in een rode periode, ook wanneer de betreffende soorten aanwezig zijn. In deze situaties kunnen de rode hokken in bovenstaande kalender als oranje worden gelezen. Eventueel aanwezige nesten worden ontzien.
2. In de kwetsbare periode wordt bij terreinen groter dan 5 ha ten minste 5% met een minimum van 0,5 ha niet gemaaid en bij terreinen van 5 ha of kleiner ten minste 10% niet gemaaid, tenzij er al voldoende dekking (ruigte, houtwallen, oevers, bosjes) in of langs het terrein aanwezig is.
3. Bij aanwezigheid van kwartelkoningen en/of kwartels wordt het maaibeheer aangepast. Tot half augustus worden geen maaiwerkzaamheden uitgevoerd binnen een gebied van één ha rondom de roepplaats. Wanneer niet bekend is waar de vogels zich bevinden, worden tot half augustus helemaal geen maaiwerkzaamheden uitgevoerd in het gebied.
Zie ook het Soortbeschermingsplan kwartelkoning.

2.2.7 Maaien van rietland

Algemeen

Het maaien van rietland is noodzakelijk om rietlanden in stand te houden en aldus te behouden als leefgebied voor vogels. Bij de werkzaamheden is het van belang om de vogelpopulaties te ontzien.

Het vollevelds branden van ongemaaid riet valt **niet** onder de werking van deze gedragscode. Hiervoor moet in beginsel een ontheffing worden aangevraagd.

Kalender	JAN	FEB	MRT	APR	MEI	JUN	JUL	AUG	SEP	OKT	NOV	DEC
Broedvogels	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Kwetsbare periode				■								

< boorgaten diameter 5mm >

Voorzorgsmaatregelen

1. In de periode die in de soortenbalk rood is gekleurd kan niet worden gewerkt tenzij:
  - a. uit inventarisatie is gebleken dat de betreffende soorten niet aanwezig zijn, of
  - b. voorafgaand een ontheffing is verkregen.
2. Het maaisel wordt zo spoedig mogelijk na het maaien afgevoerd.
3. Wanneer sluk (onkruid) wordt verbrand, gebeurt dit zo spoedig mogelijk na het maaien.
4. Percelen waarin broedkolonies aanwezig zijn worden uitsluitend gemaaid vóórdat de vogels in het perceel zijn gearriveerd.
5. In de kwetsbare periode kunnen uitsluitend percelen worden gemaaid die voor de avifauna van gering belang zijn. Het gaat daarbij om percelen met een lage broedvogeldichtheid, waarbij het maaien geen wezenlijke invloed heeft op de populatieomvang. De te maaien percelen moeten bovendien vrij droog en in ieder geval goed beloopbaar zijn. Wanneer tijdens maaiwerkzaamheden in de kwetsbare periode een nest wordt aangetroffen, wordt dit ontzien door daar ruim omheen te maaien.

2.2.8 Schonen en baggeren van poelen en waterlopen

Algemeen

Onder 'poelen' worden hier verstaan kleine, geïsoleerd liggende waterpartijen. Bij waterlopen is sprake van een stelsel. Bij poelen en waterlopen zijn reguliere beheersmaatregelen zoals baggeren en schonen aan de orde .

Bij poelen ligt het belang voor alles op amfibieën en daarnaast ook op insecten, in het bijzonder libellen. Deze laatste hebben echter niet een specifieke kwetsbare periode. De onderstaande kalender en voorzorgsmaatregelen zijn **uitsluitend van toepassing op poelen** en dus niet op waterlopen.

Voor waterlopen bestaat een andere gedragscode, namelijk die van de Unie van Waterschappen. Voor het schonen en baggeren van waterlopen wordt dan ook verwezen naar de relevante bepalingen van de gedragscode van de Unie van Waterschappen, welke te vinden zijn op www.uvw.nl. Op deze bepalingen van de gedragscode van de Unie van Waterschappen geldt de volgende uitzondering voor **rietlanden**: Wanneer waterlopen zijn gelegen in rietlanden mag, in afwijking van de gedragscode van de Unie van Waterschappen, het schonen of baggeren plaatsvinden ná de oogst van het riet (februari/maart) mits het schonen gefaseerd plaatsvindt of het vrijkomende materiaal op de waterkant wordt gedeponeerd en daar minimaal één dag blijft liggen.

Kalender	JAN	FEB	MRT	APR	MEI	JUN	JUL	AUG	SEP	OKT	NOV	DEC
Amfibieën	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Kwetsbare periode	■	■	■									■

< boorgaten diameter 5mm >

Voorzorgsmaatregelen

1. In de periode die in de soortenbalk rood is gekleurd kan niet worden gewerkt tenzij:
  - a. uit inventarisatie is gebleken dat de betreffende soorten niet aanwezig zijn, of
  - b. voorafgaand een ontheffing is verkregen.Dit geldt niet van 1 april tot 15 augustus wanneer het gaat om een poel die is drooggevallen.
2. Het schonen gebeurt zo dat water en de daarin aanwezige dieren en zaden kunnen terugstromen naar het water; er wordt bij voorkeur gebruik gemaakt van korfmaaier/open bak.
3. In de kwetsbare periode zijn amfibieën in winterrust in de waterbodem. Schonen gebeurt in die periode alleen wanneer ten minste 25% van de waterbodem ongemoeid blijft.

Vorzorgsmaatregelen

1. In de kwetsbare periode worden geen werkzaamheden uitgevoerd indien er legfels van broedvogels en/of jonge kuikens worden aangetroffen, tenzij de legfels zijn gemarkeerd en er een strook van 5 meter rondom wordt vrijgehouden (zie ook punt 4).
2. Bij aanwezigheid van de hamster worden de uit te voeren maatregelen aangepast aan de eisen van het Soortbeschermingsplan hamster.
3. Bij aanwezigheid van de kwartelkoning wordt een gebied van één ha rond de vastgestelde roepplaatsen niet bewerkt in de periode van 1 april tot 15 augustus.
4. Bij aanwezigheid van de grauwe kiekendief worden de nesten gemarkeerd en wordt een gebied van één ha rond een nest niet bewerkt in de periode van 1 april tot 15 augustus (of eerder indien alle jongen zijn uitgevlogen).
5. Bij aanwezigheid van de kwartel wordt zo laat mogelijk geoogst en wordt bij voorkeur tot 1 oktober een maai breedte van het gewas aan de perceelsrand behouden.

2.2.10 Onderhoud van gebouwen en bouwwerken

Algemeen

Gebouwen kunnen van belang zijn als broedplaats, als verblijf- en overwinteringsplaats voor vleermuizen, amfibieën en reptielen en als leefgebied voor muurplanten en voor steenmarters.

De hier bedoelde werkzaamheden betreffen bestendig beheer en onderhoud, zoals schilderen, schoonmaken, maatregelen aan voegen en verwijderen van blad uit goten. De periode waarin geen werkzaamheden kunnen plaatsvinden is afhankelijk van de aanwezigheid van zwaarder beschermde soorten en de functie die het gebouw voor deze soorten heeft. Daarom is het uitgangspunt dat altijd gewerkt kan worden met inachtneming van de voorzorgsmaatregelen. Vanwege dit uitgangspunt is er dan ook geen natuurkalender.

< boorgaten diameter 5mm >

Vorzorgsmaatregelen

1. Bij onderhoudswerkzaamheden worden nestelgelegenheden en verblijfplaatsen van zwaarder beschermde diersoorten ongemoeid gelaten. Ook het microklimaat rondom deze plaatsen wordt zo min mogelijk aangetast. Indien dat niet mogelijk is, kan de maatregel niet onder deze gedragscode worden uitgevoerd en dient een ontheffing te worden aangevraagd.
2. Groeiplaatsen van zwaarder beschermde muurplanten en muurvegetaties worden in stand gelaten. Indien dat niet mogelijk is, kan de maatregel niet onder deze gedragscode worden uitgevoerd en dient een ontheffing te worden aangevraagd.
3. Bij de aanwezigheid van overwinterende soorten worden geen storende werkzaamheden uitgevoerd gedurende de periode van overwintering.
4. Bij de aanwezigheid van broedende soorten worden geen storende werkzaamheden uitgevoerd tijdens de periode van broeden.

Zwaarder beschermde soorten

Zoogdieren

Baardvleermuis
Bechstein's vleermuis
Bever
Boommarter
Bosvleermuis
Brandt's vleermuis
Bruinvis
Damhert
Das
Edelhert
Eekhoorn
Eikelmuis
Euraziatische lynx
Franjestaart
Gewone dolfijn
Gewone dwergvleermuis
Gewone grootoorvleer-muis
Gewone zeehond
Grijze grootoorvleermuis
Grijze zeehond
Grote bosmuis
Grote hoefijzerneus
Hamster

Hazelmuis
Ingekorven vleermuis
Kleine dwergvleermuis
Kleine hoefijzerneus
Laatvlieger
Meervleermuis
Mopsvleermuis
Nathusius' dwergvleermuis
Noordse woelmuis
Otter
Rosse vleermuis
Steenmarter
Tuimelaar
Tweekleurige vleermuis
Vale vleermuis
Veldspitsmuis
Waterspitsmuis
Watervleermuis
Wild zwijn
Wilde kat
Witflankdolfijn
Witsnuitdolfijn

Reptielen en amfibieën

Adder
Alpenwatersalamander
Boomkikker
Geelbuikvuurpad
Gladde slang
Hazelworm
Heikikker
Kamsalamander
Knoflookpad
Levendbarende hagedis
Muurhagedis
Poelkikker
Ringslang
Rugstreepad
Vinpootsalamander
Vroedmeesterpad
Vuursalamander
Zandhagedis

Dagvlinders

Bruin dikkopje
Donker pimpernelblauwtje
Dwergblauwtje

Dwergdikkopje
Groot geaderd witje
Grote ijsvogelvlinder
Grote vuurvlinder
Heideblauwtje
Iepepage
Kalkgraslanddikkopje
Keizersmantel
Klaverblauwtje
Moerasparelmoervlinder
Pimpernelblauwtje
Purperstrepparelmoer-vlinder
Rode vuurvlinder
Rouwmantel
Tijmblauwtje
Tweekleurig hooibeestje
Vals heideblauwtje
Veenbesparelmoervlinder
Veenhooibeestje
Veldparelmoervlinder
Woudparelmoervlinder
Zilverstreephooibeestje
Zilverlek

Libellen

Bronslibel
Gaffellibel
Gevlekte witsnuitlibel
Groene glazenmaker
Noordse winterjuffer
Oostelijke witsnuitlibel
Rivierrombout
Sierlijke witsnuitlibel

Vissen

Beekprik
Bermpje
Bittervoorn
Elrits
Gestippelde alver
Grote modderkruiper
Houting
Kleine modderkruiper
Meerval
Rivierdonderpad
Rivierprik
Steur

Vaatplanten

Aangebrande orchis
Aapjesorchis
Beenbreek
Bergklokje
Bergnactorchis
Bijenorchis
Blaasvaren
Blauwe zeedistel
Bleek bosvogeltje
Bokkenorchis
Brede orchis
Bruinrode wespenorchis
Daslook
Dennenorchis
Drijvende waterweegbree
Duitse gentiaan
Franjegentiaan
Geelgroene wespenorchis
Gele helmbloem
Gevlekte orchis
Groene nactorchis
Groenknolorchis
Groensteel

Groot zee gras
Grote keverorchis
Grote muggenorchis
Gulden sleutelbloem
Harlekijn
Herfstschroeforchis
Hondskruid
Honingorchis
Jeneverbes
Klein glaskruid
Kleine keverorchis
Kleine zonnedaauw
Klokjesgentiaan
Kluwenklokje
Koraalwortel
Kruidend moerasscherm
Kruisbladgentiaan
Lange ereprijs
Lange zonnedaauw
Mannetjesorchis
Maretak
Moeraswespenorchis
Muurbloem
Parnassia

Pijlscheefkelk
Poppenorchis
Prachtklokje
Purperorchis
Rapunzelklokje
Rechte driehoeksvaren
Rietorchis
Ronde zonnedaauw
Rood bosvogeltje
Ruig klokje
Schubvaren
Slanke gentiaan
Soldaatje
Spaanse ruiter
Steenanjer
Steenbreekvaren
Stengelloze sleutelbloem
Stengelomvattend havikskruid
Stijf hard gras
Tongvaren
Valkruid
Veenmosorchis
Veldgentiaan
Veldsalie

Vleeskleurige orchis
Vliegenorchis
Vogelnestje
Voorjaarsadonis
Wantsenorchis
Waterdrieblad
Weideklokje
Welriekende nactorchis
Wilde gagel
Wilde herfsttijloos
Wilde kievitbloem
Wilde marjolein
Wit bosvogeltje
Witte muggenorchis
Zinkviooltje
Zomerklokje
Zomerschroeforchis
Zwartsteel

Kevers

Brede geelrandwater-roofkever
Gestreepte waterroofkever
Heldenbok
Juchtleerkever
Vliegend hert

Kreeftachtigen

Rivierkreeft

Tweekleppigen

Bataafse stroommossel

Vogels

Alle inheemse vogelsoorten

postbus 65
3970 AB Driebergen

Princenhof Park 9
3972 NG Driebergen

t: 030-6930130
f: 030-6933621

algemeen@bosschap.nl
www.bosschap.nl

< boorgaten diameter 5mm >

< boorgaten diameter 5mm >

**Gedragcode natuurbeheer is
een uitgave van het Bosschap, 2009**

Ontwerp:
HolwerdaDeWit, Den Haag

Drukwerk:
Biella, Hoorn
Tripiti, Rotterdam

Fotografie:
Auke Holwerda
Ruud Knol
Natuurmonumenten
Ferry Siemensma

< boorgaten diameter 5mm >

